
⁶³ Aldus H. Beuker bij de oprichting van *De Vrije Kerk* (1875) 6.

⁶⁴ H. Beuker, 'De Vrije Kerk', in: *De Vrije Kerk* 1 (1875) 1-8, aldaar 1-2.

⁶⁵ Vergelijk onder meer Pieters, K.J., D.J. van der Werp en J.R. Kreulen, *Is de afscheiding in Nederland van het Hervormd Kerkgenootschap, zooals het thans en sedert 1816 bestaat, uit God of uit de menschen?* (Franeker 1856); Hel. de Cock, *De Afscheiding in Nederland, toegelicht en beoordeeld door de geschiedenis, het Woord des Heeren en de Formulieren der Gereformeerde Kerk* (Kampen 1866); idem, *Is de Afscheiding te rechtvaardigen* (Amsterdam 1866); L. Lindeboom, *De Christelijke Gereformeerde Kerk. Een en ander over haar toestand, roeping en toekomst, aan de ernstige overweging ook van de geloovigen buiten haar aanbevolen* (Heusden 1875); N.J. Engelberts, *De Gereformeerde kerk in Nederland, haar recht verdedigd in haar standpunt geschetst, op last der Algemene Synode uitgegeven* (Zwolle 1869); E. Fransen, *De Gereformeerde belijdenis verdedigd tegen de christelijk afgescheidene en de zich noemende Hervormde Kerk* (Utrecht 1879).

⁶⁶ J.A. Wormser, *De onkerkelijke rigting die zich bij vele geloovigen openbaart* (Amsterdam 1864), G. Groen van Prinsterer, *Leervrijheid of kerkbewustzijn* ('s Gravenhage 1864).

Reeds twee jaren na oprichting zou het tijdschrift echter – 'wellicht door overmaat van degelijkheid'⁶³ – alweer ten onder gaan en eerst in 1875 opgevolgd worden door *De Vrije Kerk*, dat tot 1898 zou voortbestaan. Ook dit tijdschrift was een reactie op het verwijt aan de christelijke gereformeerden dat ze niet meededen 'aan de strijd over de groote beginselen', waardoor, concludeerde ds. Beuker, de afgescheiden kerk schade leed aan zowel haar beginselen, als aan de naam en het prestige van de kerk en zo zichzelf tekort deed.⁶⁴

De Afscheiding als nieuw ijkpunt in de reformatiegeschiedenis: historische legitimatie van de Afscheiding

Begonnen de afgescheidenen zich zo in weekbladen en tijdschriften langzamerhand te profileren in de strijd om de beginselen en het recht van de afgescheiden kerk, ook ten aanzien van de geschiedenis van de Afscheiding zelf lieten ze zich vanaf dezelfde periode niet onbetuigd. In verschillende brochures werd de geschiedenis en het bestaansrecht van de Afscheiding bepleit, met name tegenover de richtingen die qua opvattingen het dichtst bij hen stonden. Ook de Gereformeerden onder het Kruis – zowel zij die zich in 1869 met de afgescheidenen verenigden tot de Christelijke Gereformeerde Kerk, als zij die niet meegingen – lieten van zich horen; waarbij elk het eigen afgescheiden-kerkelijk standpunt verdedigde tegenover het andere.⁶⁵

Eén hiervan wil ik, ten slotte, bespreken omdat dit een expliciet antwoord is van Helenius de Cock op Groen van Prinsterers en Wormsers oproep tot kerkbewustzijn⁶⁶. Het gaat hier om de brochure *Is de Afscheiding te rechtvaardigen?*, die in 1866 door De Cock werd uitgegeven.⁶⁷ De brochure werpt in de context van de strijd van de confessioneel-hervormden tegen 'het recht van de modernen in de Hervormde Kerk' een geheel eigenaardig licht op de visie van de afgescheiden De Cock hierop, en het kerkbewuste antwoord dat hij, aan de hand van de geschiedenis van de Afscheiding, aan de confessionelen geeft op de argumenten die zij in de loop der jaren tegen de Afscheiding hebben aangevoerd. Sinds hij de brochure over *de onkerkelijke richting* heeft gelezen, voelde De Cock de behoefte de *ware* toestand van de Hervormde Kerk en het afgescheiden kerkgenootschap te publiceren. Hij doet dit door de Afscheiding in het licht van de reformatiegeschiedenis te plaatsen, waarbij hij overal parallellen ziet, en vaststelt dat de Gereformeerde Kerk van oorsprong al een afgescheiden kerk was. Vervolgens gaat hij de gehele geschiedenis na die tot de Afscheiding van 1834 geleid had, als wel haar bestaansgeschiedenis die daarop volgde. Het hele geschrift is gesteld in een wij (afgescheidenen) tegenover een zij (niet-afgescheidenen), die in de kerk gebleven zijn. Zijn kritiek richt zich dus niet op de Hervormde Kerk als zodanig, maar